

Historia da música

4º GP

Profesora: Lorena López Cobas

Contidos

Tema 1. Preparando motores. A música: definición e orixes	3
A. Practicamos para mellorar	3
FICHA 1: Definicións de música	3
FICHA 2: Práctica sobre a Prehistoria	4
FICHA 3: Práctica de comentario de audición.....	6
B. Autoavaliamos	8
CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 1	8
ACTIVIDADE DE ENTREGA COMPLEMENTARIA TEMA 1.....	9
C. Entregamos	9
ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 1 (10% da nota trimestral).....	9
Tema 2. Música e pensamento musical no mundo antigo.....	11
A. Practicamos para mellorar	11
FICHA 1: A música en Exipto e Mesopotamia.....	11
FICHA 2: Música en Grecia (mitos e vida musical).....	13
FICHA 3: O pensamento musical en Grecia.....	14
FICHA 4: Práctica de comentario de audición (Epitafio de Seikilos)	15
B. Autoavaliamos	17
CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 2	17
ACTIVIDADE DE ENTREGA COMPLEMENTARIA TEMA 2.....	20
C. Entregamos	22
ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 2 (15% da nota trimestral).....	22
Tema 3. A monodia relixiosa medieval: o canto gregoriano e o nacemento das formas paralitúrxicas..	23
A. Practicamos para mellorar	23
FICHA 1: As fases da música na liturxia cristiá	23
FICHA 2: A disgregación das liturxias	24
FICHA 3: A liturxia cristiá e as súas partes	24
FICHA 4: Práctica sobre o canto gregoriano	25
FICHA 5: O pensamento na época do canto gregoriano.....	26
B. Autoavaliamos	27
CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 3	27
C. Entregamos	29
ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 3 (15% da nota trimestral).....	29
RESUMO CALENDARIO DE ENTREGAS/ PARCIAIS 1º TRIMESTRE.....	30

Tema 1. Preparando motores. A música: definición e orixes

A. Practicamos para mellorar

FICHA 1: Definicións de música

1.1. Le cada unha das definicións e indica ao lado que tipo de perspectiva adoita o autor en cada afirmación (pode adoitar varias ao mesmo tempo):

- a) Música como ciencia
- b) Música como arte
- c) Música como feito musical
- d) Música en relación co tempo
- e) Música como expresión de sentimentos

1. Pitágoras (filósofo grego, s. V a.C.): *Os números son as cousas; agora ben, a música é número. O mundo é música; o cosmos é unha lira sublime de sete cordas.*
2. Casiodoro (escritor latino, s. V d.C.): *O ceo e a terra, con todo o que aquí ocorre, están sometido ás leis da música.*
3. Kepler (astrónomo alemán, s. XVI): *A harmonía participa por unha parte da constitución do mundo e, por outra, da natureza do home.*
4. Goethe (filósofo e poeta alemán, s. XVIII-XIX): *A música bríndanos o presentimento dun mundo perfecto.*
5. Schopenhauer (filósofo alemán, s. XVIII-XIX): *A música é o medio para facer perceptibles as relacións numéricas racionais e irracionais.*
6. Hugo Riemann (musicógrafo alemán, s. XIX): *A música é, ao mesmo tempo, unha arte e unha ciencia. Como arte, non é senón a manifestación do belo por medio dos sons; pero esta manifestación descansa nunha ciencia exacta, formada polo conxunto de leis que rexen a produción dos sons, ao mesmo tempo que as súas relacións de altura e duración.*
7. Jules Combarieu (musicólogo francés, s. XIX-XX): *A música é a arte de pensar cos sons, sen conceptos, construída en forma rítmica. A música é un acto superior da intelixencia e xorde das profundidades do sentimento.*
8. Stravinsky (compositor, s. XX): *Creo que a música é incapaz de expresar algo, sexa o que fose, pola súa mesma entraña: un sentimento, unha postura, un estado psicolóxico, un fenómeno natural ou*

outra cousa calquera. Nunca a expresión foi unha propiedade inmanente da música, e de ningunha maneira se pode xustificar a existencia da música pola expresión. Se, como case sempre sucede, a música parece que expresa algo, isto é debido a unha ilusión; non a unha realidade. Trátase dun simple aditamento, dun accidente que atribuímos á música, de acordo co costume tradicional, aceptado tacitamente, e polo cal recibe a música unha etiqueta ou unha fórmula (...). Os ruídos poden ser música, pero non deberían de ser ruídos expresivos; a música por si mesma non significa nada.

9. Descartes (filósofo francés, s. XVII): *A mesma cousa que a uns invita a bailar a outros pode facer chorar. Pois isto non provén senón da asociación de ideas na nosa mente; como aqueles que algunha vez se divertiron bailando con certa peza, tan pronto como a volvan a escoltar volverán ás ganas de bailar; pola contra, se algún só oíu gallardas cando lle aconteceu algo malo, volverá a entristecerse cando as escoite de novo.*
10. Kant (filósofo alemán, s. XVIII): *A música é a linguaxe do sentimento. A música é a arte de expresar unha agradable sensación de sentimentos por medio dos sons.*
11. Richard Wagner (compositor alemán, s. XIX): *O son ven do corazón e a súa linguaxe artística natural é a música. A melodía é a lingua absoluta, a través da que o músico fala a todos os corazóns.*

FICHA 2: Práctica sobre a Prehistoria

- 2.1. Enumera as teorías sobre as posibles orixes da música. Coloca cada unha a carón da imaxe que a ilustra

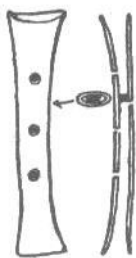

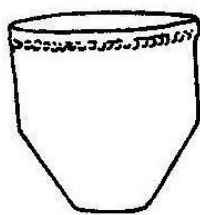

2.2. Cal cres que é a orde de aparición dos seguintes elementos musicais na Prehistoria?

- Instrumentos musicais
- Ritmo
- Música asociada a significado
- Imitación dos sons da natureza

2.3. Identifica a familia á que pertencen estes instrumentos musicais:

FICHA 3: Práctica de comentario de audición

Escribe os trazos de cada un dos seguintes parámetros musicais, segundo o que escoites:

TIMBRE:

1.(Instrumentos que escoitas)_____

TEXTURA:

1. (Xeito en que se ensamblan as diferentes melodías, se as hai)_____

MELODÍA:

1.(Relacións interválicas predominantes)_____

2.(Perfil melódico)_____

3.(Relación entre as melodías: simetría ou asimetría)_____

4. (Fraseo. Tamaño das unidades melódicas: motivos, frases, períodos)_____

5. (Estrutura. Reiteración ou non de células melódicas, explicar como)_____

HARMONÍA:

1. (Sistema de organización sonora: modalidade, tonalidade ou atonalidade, cal en concreto)_____

2. (Articulación vertical de acordes, consonancias/disonancias, explicar cando e como)_____

3. (Variabilidade da organización harmónica: existencia de cambios, modulacións e indicar se son abruptas, preparadas, etc.)_____

RITMO:

1. (Indicar tipoloxía: libre, flexible, irregular, regular. Neste caso especificar compás)_____

2. (Velocidade: rápido/lento, variable neste sentido, explicar como)_____

3.(Peculiaridades: anacrusas, acentuacións especiais, sínkopas, etc.)_____

FORMA:

1. (Partes identificadas coa escoita: binaria, ternaria, forma aberta)_____

2. (Explicar peculiaridades de cada parte identificada)_____

CONCLUSIÓN

1. (Suposición de estilo, cronoloxía aproximada, xénero segundo o escoitado anteriormente)

2. (Se se coñece, indicar a obra concreta e o seu autor)

3. (Explicar trazos da época musical que poidan xustificar mellor a inclusión da audición nun estilo concreto)_____

4. (Outros datos de interese que non se explicasen con anterioridade)_____

B. Autoavaliamos

CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 1

1. **Que perspectiva adoita Wagner (s. XIX) para definir a música neste texto?** *“O son vén do corazón e a súa linguaxe artística natural é a música. A melodía é a lingua absoluta, a través da que o músico fala a todos os corazóns”.*
 - a. Música como expresión dos sentimentos
 - b. Música como arte
 - c. Música como ciencia
 - d. Música como feito musical
 - e. Música en relación co tempo
 - f. Ningunha das respostas é correcta
 - g. As dúas primeira respostas son correctas
 - h. As respostas c e d son correctas
2. **Cal destas afirmacións analiza a música desde a óptica de “obxecto autónomo”?**
 - a. Análizo formalmente unha sinfonía de Beethoven
 - b. Estudo o contexto creativo da música clásica na era de Beethoven
 - c. Explico a recepción da 9ª Sinfonía de Beethoven no pasado e na actualidade
 - d. Investigo as posibilidades de interpretación unha sonata para piano de Beethoven
3. **Durante o período da Prehistoria forxáronse numerosas fontes escritas que dan conta da música que utilizaban os primeiros poboadores da Terra.**
 - a. Verdadeiro
 - b. Falso
4. **Cal é a disciplina que estuda a música tradicional e doutros pobos non occidentais?**
 - a. Musicoloxía
 - b. Etnomusicoloxía
 - c. Organoloxía
 - d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
5. **As teorías sobre a orixe da música que postulan o corpo humano coma un instrumentos en si mesmo son as:**
 - a. Teorías logoxénicas
 - b. Teorías quinéticas
 - c. Teorías máxico-relixiosas
 - d. Teorías fisiolóxico-comunicativas
6. **As teorías logoxénicas consideran que a música naceu asociada á linguaxe comunicativa.**
 - a. Verdadeiro
 - b. Falso
7. **Segundo Roland de Candé os instrumentos aparecen antes de que se comece a empregar a música cun significado subxacente.**
 - a. Verdadeiro
 - b. Falso
 - c. Parcialmente verdadeiro
8. **Se analizo os instrumentos que aparecen nunha composición musical, en que aspecto me estou a fixar?**

- a. Na textura
 - b. No timbre
 - c. Na melodía
 - d. Na harmonía
 - e. No ritmo
 - f. Na forma
9. Se me fixo na estrutura dunha peza, é dicir, as súas diferentes partes, en que parámetro musical me estou centrando?
- a. Na textura
 - b. No timbre
 - c. Na melodía
 - d. Na harmonía
 - e. No ritmo
 - f. Na forma
10. Se observo que nunha peza musical en Do Maior se produce unha modulación a Sol Maior, en que aspecto me estou concentrando?
- a. Na textura
 - b. No timbre
 - c. Na melodía
 - d. Na harmonía
 - e. No ritmo
 - f. Na forma

Podes acceder a este cuestionario a través da aula virtual.

ACTIVIDADE DE ENTREGA COMPLEMENTARIA TEMA 1

Elabora un comentario de audición, seguindo as pautas marcadas no tema e na ficha 3 deste caderno, do Adagio inicial da sinfonía nº 36 (*Linz*) de Mozart K. 425 ata aproximadamente o minuto 1'40". Podes facer a entrega seguindo o esquema da ficha 3.

Escoita e observa a partitura [neste link: https://www.youtube.com/watch?v=hwxNp-LzDY0](https://www.youtube.com/watch?v=hwxNp-LzDY0)

C. Entregamos

ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 1 (10% da nota trimestral)

Selecciona unha obra musical sobre a que traballarás durante todo o curso, preferentemente da túa especialidade instrumental ou que che guste moito. Indícalle á profesora cal será **antes do 15 de outubro de 2021**. Para este trimestre terás que elaborar un comentario de audición completo sobre esa obra, podendo no caso de ser moi extensa, limitalo a un só movemento ou a unha minutaxe determinada, sempre en consenso coa profesora.

Entrega o teu comentario por medio da aula virtual **antes do 29 de outubro de 2021**.

Este exercicio será avaliado do 1 ao 10 seguindo os seguintes estándares. O seu valor relativo na avaliación será do 10% da mesma, é dicir, 1 punto; a non ser que se indique o contrario por razóns de forza maior (emergencia sanitaria, cambio a ensinanzas mixtas, etc...):

Criterio de avaliación

Si, de forma completa	Si, na súa maioría	Si, parcialmente	Non, case nada	Non
-----------------------	--------------------	------------------	----------------	-----

1. Identifica os instrumentos que escoita (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
2. Identifica e define as texturas predominantes (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
3. Analiza de xeito completo o comportamento melódico da obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
4. Expón os principais trazos harmónicos de cada peza en relación á súa época de creación (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
5. Describe o ritmo empregado en cada obra, así como as súas peculiaridades (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
6. Describe a estrutura de cada peza conforme ao fragmento escoitado na proba auditiva (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
7. Identifica correctamente o xénero de cada obra e defínilo (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
8. Sitúa nunha cronoloxía concreta cada obra (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
9. Identifica e explica con corrección o estilo ao que pertence cada obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
10. Explica os principais trazos da produción do compositor e da época de cada obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
11. Relaciona con coherencia cada audición co contexto no que se creou (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
12. Ofrece datos concretos sobre a historia da obra e/ou do seu xénero (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
TOTAL					

Preferencias de entrega: por escrito ou a través de correo electrónico/aula virtual ata como máximo a data estipulada. No caso de exercicios feitos á man, de ser posible, prégame a súa entrega física na aula.

*** Procura facer a entrega na data estipulada na aula presencial e/ou na aula virtual. Se se produce un retraso descóntase 0'2 décimas por día de retraso do valor relativo da actividade.**

Tema 2. Música e pensamento musical no mundo antigo

A. Practicamos para mellorar

FICHA 1: A música en Exipto e Mesopotamia

1.1. Relaciona cada instrumento coa súa familia instrumental:

Arpa	
Lira	
Frauta faraónica	Cordófonos
Sistro	Aerófonos
Laúde	Membranófonos
Óboe dobre	Idiófonos
Texoletas	
Trompeta farónica	

1.2. Observa con atención esta imaxe exipcia e procura explicar todo o que observes, tendo en conta todo o explicado ata agora na clase.

1.3. Relaciona cada cantante mesopotámico co seu ámbito de actuación

Cantantes para o canto litúrxico

Cantantes para os responsorios da liturxia

Cantantes só para lamentacións fúnebres

- GALA
- NAR
- LALLARU

1.4. Cal destes instrumentos musicais é o considerado como “nacional sumerio”?

- ☐ Arpa
- ☐ Sistro
- ☐ Laúde
- ☐ Lira

1.5. Sinala o instrumentos mesopotámico que serve de culto á lúa:

FICHA 2: Música en Grecia (mitos e vida musical)

2.1. Relaciona cada ser mitolóxico coa súa historia:

Terpsícore	○ Deus da luz, da verdade e da interpretación dos soños. Asociado á cítara.
Hermes	○ Deus das forzas primitivas, do viño ,da danza e do teatro. Asociado ao <i>barbyton</i> e ao dobre aulos.
Atenea	○ Musa da poesía coral e da danza.
Apolo	○ Suposto inventor da lira.
Dionisos	○ Sátiro que tocaba moi ben o aulos, polo que retou a Apolo nunha competición, que finalmente perdeu.
Marsias	○ Pastor de Tracia, capaz de conmover coa súa música de lira ou cítara.
Orfeo	○ Deusa inventora do aulos.

2.2. Completa a táboa:

<i>Instrumento</i>	<i>Interpretación solística</i>	<i>Intepretación co canto</i>
Aulos	_____	Aulodia
_____	Citarística	_____

2.3. Indica o nome das pezas corais segundo as súas temáticas:

- Himno dedicado a Dionisos: _____
- Canción de lamento fúnebre, acompañada co aulos: _____
- Canción para a noiva nunha boda, acompañada co aulos: _____
- Himno dedicado a Apolo: _____
- Canción báquica ou dionisíaca, acompañada co aulos ou co *barbyton*: _____

2.4. Completa o seguinte cadro resumo:

Período	Manifestación literaria predominante	Trazos musicais imperantes
ARCAICO (ss. IX-VI a.C.)	Épica	<p>Tipos de canto usados polos aedos:</p> <p>a. _____</p> <p>b. _____</p> <p>Tipos de música instrumental:</p> <p>a. _____</p> <p>b. _____</p> <p>A partires século VI florece a música _____, especialmente coa interpretación de himnos</p>
CLÁSICO (ss. V-IV a.C.)	_____	<p>Os restos musicais conservados</p> <p>pertencen a traxedias, onde o _____ articulaba os espectáculos.</p> <p>Autores de traxedias e exemplos:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
HELENÍSTICO (ss. III-I a.C.)	Escritos sobre teoría e técnica musical	

FICHA 3: O pensamento musical en Grecia

Le o seguinte texto e procura responder as preguntas que se formulan a continuación:

As materias de ensinanza incluídas na nosa tradición didáctica pódense reducir a catro: a escritura, a ximnasia, a música e, segundo algúns, o debuxo. A ler e a escribir ensínase porque estas cualidades son útiles para a vida e aptas para moitos usos; a ximnasia é practicada porque dá valor. En canto á música, sobre ela hai moitas discusións. Agora a maioría apréndena simplemente por afección, pero os antigos incluírona nos

programas educativos porque a natureza mesma, como se dixo a miúdo, non busca soamente as rectas ocupacións senón tamén un uso decoroso e este é, volvemos dicilo, o principio das nosas accións.

Non é sinxelo establecer que propiedades corresponden á música, nin dicir con que fin se practica: si por xogo e recreación, coma o sono e o beber, ou se máis ben se debe recordar que a música inclina cara a virtude; por canto, coma a ximnasia, que desenvolve no corpo certas cualidades, do mesmo xeito ela (a música) pode establecer certos caracteres morais e pode crear o hábito de gozar rectamente; ou ben (e esta sería a terceira alternativa) ela contribúe á nobre ocupación do noso ocio e a nosa sabedoría (...).

Debemos determinar se a música debe ou non estar incluída no sistema educativo e cal das tres propiedades antes tratadas lle atinxe: se a educativa, a recreativa ou a de instrumento de repouso. Pero probablemente ela serve para acadar estes obxectivos por canto estes lle pertencen segundo a súa natureza. En efecto, o xogo ten coma finalidade o repouso, que debe ser agradable (porque o pracer é o remedio contra a dor provocada pola fatiga), e todos están de acordo no feito de que o repouso debe non só ser nobre senón tamén agradable, porque a natureza e o pracer axudan a acadar a felicidade (...).

Con todo, o pracer non é a única causa pola cal se practica a música, que serve, segundo parece, tamén como recreación. Hai que investigar tamén se esta propiedade súa non é soamente algo accidental con respecto á natureza máis elevada que o uso ao que se destina neste caso particular, e á que non lle hai que atribuír a capacidade de producir un pracer común, que pertence a todas as sensacións (tamén a música ten un pracer natural en virtude do cal a súa execución agrada a persoas de calquera idade e calquera carácter) e ver se dalgún xeito esta inflúe sobre o carácter e a alma. Isto resultaría claro se por medio da música adquiríramos calidades inherentes ao noso carácter moral. Agora ben, que isto ocorre quedou demostrado polo efecto de moitas músicas, entre as cales están os cantos do Olimpo que, segundo opinión unánime, entusiasman os ánimos; e o entusiasmo é un efecto de espírito de importancia moral. Ademais, escoitando as músicas imitativas experimentáanse as emocións presentadas.

[Aristóteles. *A Política*, VIII 1337 b 23-1337 b 32; 1340 a 14-1340 b 19. COMOTTI, G. *Historia de la música I. La música en la cultura griega y romana*. Madrid: Turner, 1986, pp. 82-86]

3.1. Cal destas teorías gregas ilustra os contidos do texto?

- i. Teoría das esferas
- ii. Teoría harmónica
- iii. Teoría do *ethos*
- iv. Teoría rítmica

3.2. Resume nun par de oracións os contidos do texto, procurando amosar con claridade o punto de vista do filósofo.

3.3. Sinala cales son as propiedades que corresponden á música segundo Aristóteles e explica brevemente coas túas palabras cada unha delas.

3.4. Segundo o texto de Aristóteles, cales serían os efectos que a música produce nos oíntes?

FICHA 4: Práctica de comentario de audición (Epitafio de Seikilos)

4.1. Escoita atentamente a audición do epitafio de Seikilos:

<https://www.youtube.com/watch?v=uGBKo3IOWIg>

4.2. Lendo significado do texto desta peza, indica que tipo de obra podería ser: “Mentres esteas vivo, brilla; non deixes que nata te entristeza máis alá do necesario, porque curta é por certo a vida, e o tempo esixe a súa retribución”.

4.3. Observa a partitura orixinaria do Epitafio e a súa transcripción a notación actual. ¿Que relación rítmica hai entre ámbalas dúas partituras?

A. Partitura orixinaria

A notación do epitafio de Seikilos

Os caracteres da notación orixinal son alfabéticos, indicando a altura dos sons, que neste caso se articulan en torno a un modo frigio. A interpretación rítmica sempre está supeditada á acentuación textual, polo que non se identifican compases ou metros determinados, senón unha rítmica flexible e libre na que se conxugan partes forte (teses) e débiles (arses). Os símbolos que figuran por riba da notación alfabética resaltan a duración das notas en relación coa acentuación silábica. O xeito máis sinxelo de interpretalo era reducindo a peza a unha mínima unidade de duración, que no caso da transcripción é a corchea, o que constituiría o *protus chrono*. Cando as duracións se prolongan por causa dun acento textual, o poden facer en dous tempos (guión-diseme) ou en tres (guión con trazo vertical lateral-triseme).

C Z̄ Z̄̇ KIZ İ K̄ I Ż IK O C̄ OΦ̇
 Ὁ σον ζῆς, φαί νου, μη δέν ὅλ ως σύ λυ ποῦ.
 C K Z İ K̄ I K̄ C̄ OΦ̇ C K O I Z K̄ C̄ C̄ CẊ
 πρὸς ὅλ ἰ γον ἐ στί τὸ ζῆν, τὸ τέ λος ὁ χρόνος ἀπαι τεῖ.

B. Transcripción a notación actual

escala frigia sin transportar

Ho-son zes, Phai nu, me-den ho-los, sy ly-pu;

pro-s o-li-gon e sti to zen, to te los ho chro-nos ap ai-tei.

La canción de Seikilos (inscripción funeraria) y sus elementos del modo frigio

4.4. Escoita agora con atención e anota os trazos principais referentes a:

TIMBRE:

1.(Instrumentos que escoitas)

TEXTURA:

2. (Xeito en que se ensamblan as diferentes melodías, se as hai)

MELODÍA:

- 1.(Relacións interválicas predominantes)
- 2.(Perfil melódico)
- 3.(Relación entre as melodías: simetría ou asimetría)
4. (Fraseo. Tamaño das unidades melódicas: motivos, frases, períodos)
5. (Estrutura. Reiteración ou non de células melódicas, explicar como)

HARMONÍA:

1. (Sistema de organización sonoro: modalidade, tonalidade ou atonalidade, cal en concreto)
2. (Articulación vertical de acordes, consonancias/disonancias, explicar cando e como)
3. (Variabilidade da organización harmónica: existencia de cambios, modulacións e indicar se son abruptas, preparadas, etc.)

RITMO:

1. (Indicar tipoloxía: libre, flexible, irregular, regular. Neste caso especificar compás)

2. (Velocidade: rápido/lento, variable neste sentido, explicar como)
3. (Peculiaridades: anacrusas, acentuacións especiais, sínkopas, etc.)

FORMA:

1. (Partes identificadas coa escoita: binaria, ternaria, forma aberta)
2. (Explicar peculiaridades de cada parte identificada)

CONCLUSIÓN

1. (Suposición de estilo, cronoloxía aproximada, xénero segundo o escoitado anteriormente)
2. (Se se coñece, indicar a obra concreta e o seu autor)
3. (Explicar trazos da época musical que poidan xustificar mellor a inclusión da audición nun estilo concreto)
4. (Outros datos de interese que non se explicasen con anterioridade)

B. Autoavaliámos**CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 2**

1. **Cal ou cales dos seguintes instrumentos cordófonos presenta as cordas perpendiculares á caixa de resonancia?**
 - a. Arpa
 - b. Laúde
 - c. Lira
2. **Cales destes instrumentos idiófonos poden ser de lba ou de Naos?**
 - a. Texoletas
 - b. Tambores
 - c. Sistro
 - d. Címbalos
3. **O pobo dos sumerios pertence á cultura:**
 - a. Exipcia
 - b. Siria
 - c. Mesopotámica
4. **Cal destes instrumentos era o instrumento nacional sumerio?**
 - a. Arpa
 - b. Lira
 - c. Laúde
 - d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
5. **Cal é a diferenza entre unha arpa de arco exipcia e mesopotámica?**
 - a. Non hai ningunha diferenza entre elas
 - b. A posición das cordas con respecto da caixa de resonancia
 - c. A posición da caixa de resonancia
 - d. O número de cordas
6. **Que instrumento mesopotámico servía para render culto á lúa?**
 - a. Pandeiro
 - b. Sistro
 - c. Lilissu
 - d. Ningún dos anteriores é correcto
7. **A función da música en Mesopotamia era:**
 - a. Relixiosa
 - b. Militar

- c. Lúdica
 - d. Todas as respostas anteriores son correctas
- 8. Os cantantes mesopotámicos encargados de facer as lamentacións fúnebres eran denominados:**
- a. Nar
 - b. Gala
 - c. Lallaru
- 9. Cal destas músicas utilizaba escalas de doce sons?**
- a. A da Prehistoria
 - b. A de Exipto
 - c. A de Mesopotamia
 - d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
- 10. O período da Grecia antiga que se desenvolve entre os séculos V e IV antes de Cristo denomínase:**
- a. Arcaico
 - b. Clásico
 - c. Helenístico
- 11. O barbyton era un instrumento cordófono que frecuentemente se asociaba a:**
- a. Apolo
 - b. Zeus
 - c. Dionisos
 - d. Marsias
- 12. Segundo a tradición mitolóxica quen foi o creador do aulos?**
- a. Marsias
 - b. Apolo
 - c. Hermes
 - d. Atenea
- 13. A *Iliada* e a *Odisea* son dúas fontes homéricas que se cantaban nos pobos gregos no:**
- a. Período arcaico
 - b. Período clásico
 - c. Período helenístico
- 14. O xénero instrumental grego no que se interpretaban cordófonos recibe o nome de:**
- a. Aulodia
 - b. Citarodia
 - c. Aulética
 - d. Citarística
- 15. O escolión eran un tipo de canción coral dedicada ao deus Apolo**
- a. Verdadeiro
 - b. Falso
- 16. O instrumento cordófono que presenta as cordas paralelas á caixa de resonancia, cuxo perfil é cuadrangular é:**
- a. Cítara
 - b. Lira
 - c. Arpa
 - d. Trigonon

- 17. Que tipo de instrumento tocaría Pan, deus da Arcadia?**
- Aulos
 - Syrinx
 - Salpinx
- 18. Os *nomoi* son fórmulas rítmicas e melódicas que se basean en escalas descendentes compostas por dous tetracordos.**
- Verdadeiro
 - Falso
 - Parcialmente verdadeiro
- 19. A teoría do *ethos* estaba relacionada cos diferentes *nomoi*:**
- Verdadeiro
 - Falso
 - Parcialmente verdadeiro
- 20. O quebrado 3/2 equivale a unha relación interválica de:**
- Diatessarón
 - Diapente
 - Diapasón
- 21. Que pensador grego usaba a percepción sensible para a definición dos intervalos?**
- Pitágoras
 - Aristoxeno
 - Aristóteles
 - Ningunha das respostas anteriores é correcta
- 22. O autor que definiu a diferenza entre un semitono maior (apótome) e menor (diesis) foi:**
- Aristoxeno
 - Filolao
 - Arquitas de Tarento
- 23. A unidade mínima de división de duracións dunha peza recibe o nome de *protus chrono*.**
- Verdadeiro
 - Falso
 - Parcialmente verdadeiro
- 24. “No universo é todo orde e harmonía, rexida polos mesmos parámetros de perfección que a música”. ¿Que teoría defende este argumento?**
- Harmónica
 - Rítmica
 - Ethos
 - Esferas
- 25. O pensamento platónico sitúa nun posto privilexiado na carreira polo saber á:**
- Música teórica
 - Música práctica
 - Ámbalas dúas opcións son correctas
 - Ningunha das respostas anteriores é correcta
- 26. Os instrumentos musicais máis desenvolvidos na cultura romana foron:**
- Aerófonos
 - Cordófonos
 - Ningunha das respostas anteriores é correcta

27. Que instrumento era sagrado en Roma ata o punto de organizar un ritual en torno á súa limpeza?

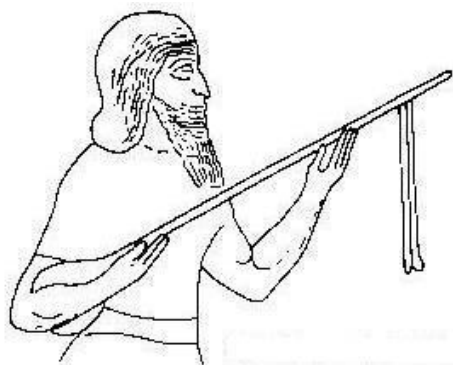
- a. Tuba
- b. Cornu
- c. Lituus
- d. Aulos

Podes acceder a este cuestionario a través da aula virtual.

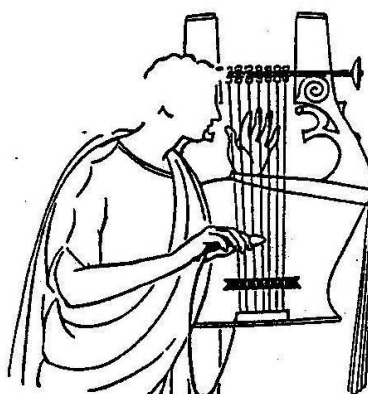
ACTIVIDADE DE ENTREGA COMPLEMENTARIA TEMA 2

Identifica os instrumentos das seguintes ilustracións e completa esta información de todo eles:

- Nome:
- Familia:
- Civilización:
- Cronoloxía aproximada:
- Trazos descritivos:
- Usos:
- Outros datos de interese:

1

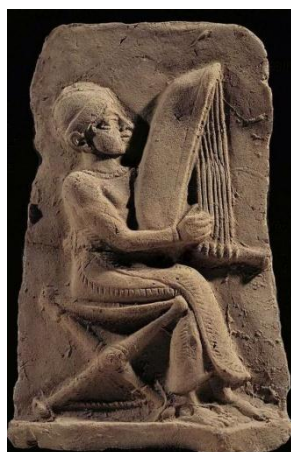
6

2

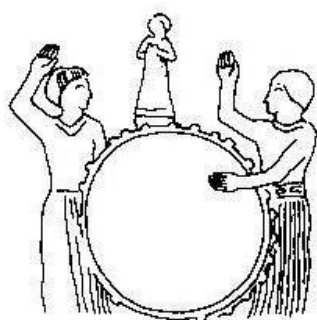
7

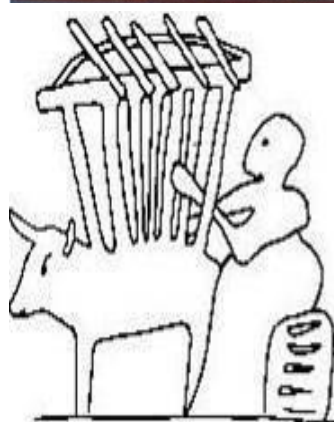
3

8

4

9

5

10

C. Entregamos

ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 2 (15% da nota trimestral)

Esta tarefa consistirá na elaboración dun dicionario de instrumentos musicais en cada grupo de 4º GP. Nel deberán conterse os trazos básicos dos principais exemplares organolóxicos, segundo o apuntado na actividade complementaria anterior, que se coñecen das civilizacións de Exipto, Mesopotamia, Grecia e Roma. O dicionario deberá elaborarse en formato dixital a través dun traballo colaborativo titorizado. Non obstante, tamén se pode recorrer a elementos físicos para facer unha presentación óptima dos contidos. Data límite de entrega **antes do 15 de novembro de 2021**, con entregas parciais previas pactadas coa profesora.

Este exercicio será avaliado do 1 ao 10 seguindo os seguintes estándares. A cualificación deste exercicio responderá a dous valores distribuídos do seguinte xeito:

- 20% dependerá da cualificación que os propios membros do grupo confiran a cada colaborador a través dunha coavaliación.
- 80% dependerá da cualificación xeral do traballo. Neste caso os criterios de avaliación serán os seguintes:

Criterio de avaliación	Si, de forma completa	Si, na súa maioría	Si, parcialmente	Non, case nada	Non
1. Identifican o maior número de instrumentos de cada civilización polo nome correcto (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
2. Identifican as familias instrumentais (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
3. Identifican a civilización e cronoloxías correctas (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
4. Explican os trazos construtivos e sonoros de cada instrumento (50%)	5	3'5	2	0'75	0
5. Indican os principais usos do instrumento no seu contexto (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
6. Achegan información adicional de relevo sobre os instrumentos (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
7. Ofrecen unha boa presentación (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
TOTAL					

O valor relativo no trimestre desta tarefa será do 15% do mesmo, é dicir, 1'5 puntos; a non ser que se indique o contrario por razóns de forza maior (emerxencia sanitaria, cambio a ensinanza mixta, etc...):

Preferencias de entrega: a través da aula virtual ata como máximo a data estipulada. No caso de exercicios feitos á man, de ser posible, prégase a súa entrega física na aula.

*** Procura facer a entrega na data estipulada na aula presencial e/ou na aula virtual. Se se produce un retraso descóntase 0'2 décimas do valor relativo da actividade por día.**

Tema 3. A monodia relixiosa medieval: o canto gregoriano e o nacemento das formas paralitúrxicas

A. Practicamos para mellorar

FICHA 1: As fases da música na liturxia cristiá

1.1. Completa o seguinte cadro das etapas do canto litúrxico cristián:

Fase	Cronoloxía	Descritor

1.2. Sitúa no mapa as diferentes liturxias cristiás:

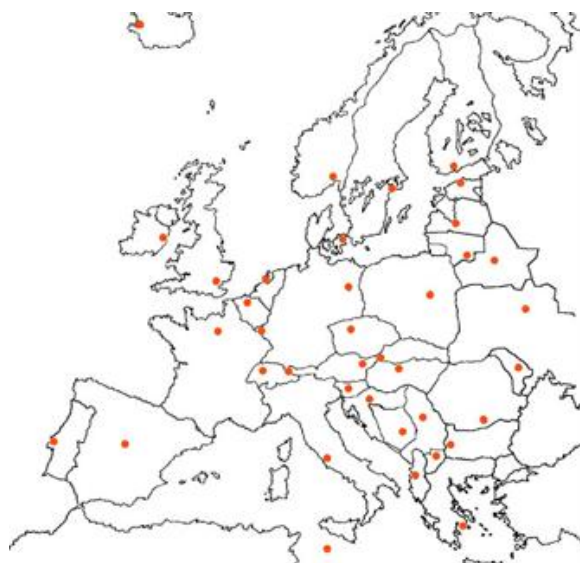
Ambrosiana ou milanese

Romana antiga

Hispana ou mozárabe

Celta

Galicana

1.3. Escribe a carón de cada afirmación o personaxe asociado a ela xunto coa súa cronoloxía:

- Organiza a vida monástica en torno á máxima de “ora et labora”: _____
- Papa que define os principais elementos da liturxia romana, xa que para el o principal era a unificación da liturxia: _____
- Artífice da tentativa de unificación litúrxica á par que territorial e política: _____
- Articula os denominados “oficios monásticos”: _____
- Creou un grupo de cantantes denominado *Schola Cantorum*: _____
- Defenderon dende un primeiro momento o uso do canto como oración: _____

- g. Explica que a beleza e a música se poden identificar directamente con Deus: _____
- h. Divide a música en tres categorías: a música mundana, a música humana e a música instrumental. _____
- i. Define a música como a “*scientia bene modulandi*”: _____

1.4. Sitúa no seguinte eixo cronolóxico os seguintes termos e nomes:

- Catacumbas
- Papa Gregorio o Magno
- Himno de Oxirrinco
- Boecio
- San Bieito
- Concilio de Nicea
- San Agustín
- Papa León III
- Creación da *Schola Cantorum*
- Edicto de Milán
- Carlomagno
- Organización dos oficios litúrxicos nos mosteiros

Paleocristiáns (s. I-III)	Disgregación das liturxias (s. IV-VII)	Estandarización do canto gregoriano (s. VIII-XII)

FICHA 2: A disgregación das liturxias

2.1. Escoita estas dúas audicións e indica brevemente cales son as diferenzas que aprecias entre elas:

- Audición 1: liturxia ambrosiana. <http://www.youtube.com/watch?v=PU4ycRzwqDc&feature=related>
- Audición 2: liturxia hispánica. <http://www.youtube.com/watch?v=GHCZJvxjrc>

FICHA 3: A liturxia cristiá e as súas partes

3.1. Escoita os seguintes exemplos e procura dicir a que parte da misa corresponden e se son do “propio” ou “ordinario”. Xustifica a túa resposta e indica cales son os trazos propios de cada unha desas partes:

- <https://www.youtube.com/watch?v=mBoEf3cqMRo&feature=related>
- https://www.youtube.com/watch?v=WachO_3rt-c
- <https://www.youtube.com/watch?v=Ac8dnH2UPdQ>

- <https://www.youtube.com/watch?v=fMcwzU7oTTE>

FICHA 4: Práctica sobre o canto gregoriano

PUER NATUS EST NOBIS

- 4.1. Escoita esta peza e procura seguir a notación cadrada: <https://www.youtube.com/watch?v=sp-fWQxbtq0>
- 4.2. Observa a partitura en notación de neografía cadrada:

408 In Nativitate Domini.

AD TERTIAM MISSAM. IN DIE.

Intr. 7.
P U-er * ná-tus est nó- bis, et fí- li- us dá-tus est

nó- bis : cú-jus impé-ri- um super hú- me-rum é-

jus : et vocá- bi-tur nómen é- jus, mágni consí-

li- i Ange- lus. Ps. Can-tá-te Dómino cánti-cum nó-

vum : * qui- a mi-rabí- li- a fé- cit. Gló- ri- a Pátri.

E u o u a e.

É un introito, titulado "Naceunos un neno", que se canta na misa de Nadal para glorificar a chegada de Xesús. Orixinariamente cantábase un texto máis longo durante a procesión solemne de entrada do sacerdote cara o altar, mais co paso do tempo recortouse ata quedar só unha antífona e un versículo do salmo, como se observa na partitura.

- 4.3. Procura responder ás seguintes preguntas relacionadas cos parámetros musicais:

- Cales son os principais movementos melódicos que se escoitan?
- Cantas frases, membros de frase e incisos ten a antífona (primeira parte da peza ata a dobre barra)?
- Cal é o ámbito sonoro predominante?
- Identifica ao menos un exemplar dos seguintes neumas na partitura: clivis, punctum, torculus, climacus, pes
- En que clave está escrita a partitura?
- Que relación música-texto predomina? Marca exemplos sobre a partitura.

- g) Identifica o modo no que está a antífona. Explica os seus trazos principais: nota final, recitado, ámbito e ethos asociado.
- h) Cres que neste caso o *ethos* está en relación co contido textual da peza?
- i) Identifica as cadencias principais e secundarias sobre a partitura.
- j) Cal sería a solución rítmica deste exemplo?
- k) Cal é a estrutura da peza? Repítense seccións?

4.4. Procura responder ás seguintes preguntas de estilo desta peza:

- a) Que é un introito?
- b) A que rito pertencería esta peza?
- c) O introito é unha parte do propio ou do ordinario?
- d) Quen cantaría esta peza e cal sería a súa función?
- e) En que marxe cronolóxica estivo vixente o canto gregoriano?
- f) Quen é o autor desta peza?

FICHA 5: O pensamento na época do canto gregoriano

5.1. Le o seguinte texto de Guido d'Arezzo e responde ás preguntas:

Para aprender un canto descoñecido, oh, beato irmán!, a primeira regra e a máis común é tocar no monocordio as letras (notas) pertencentes a cada pneuma: escoitándoas grazas ao instrumento, poderás aprendelas como un mestre. Pero esta regra é boa para os nenos e, se é válida para os que empezan, é pésima para aqueles que xa fixeron algún progreso. Vin moi bos filósofos que para o estudo desta arte buscaron mestres non só itálicos, senón tamén galos, xermanos e mesmo gregos, pero como só estudaron este método, non lograron nunca converterse non digo en músicos, senón nin sequera en cantores, e non serían capaces de imitar os nosos nenos salmistas. Para aprender unha melodía descoñecida non debemos, polo tanto, recorrer sempre á voz dun home ou ao son dun instrumento, para volvernos incapaces de avanzar sen unha guía como os cegos. Pola contra, temos que fixar no máis profundo da memoria as diferenzas e propiedades distintivas de cada son e de cada descenso ou elevación da voz, cunha conversación familiar, segundo o noso costume. En efecto, cando empecei a ensinar este método aos nenos, algúns deles lograron cantar antes de tres días melodías descoñecidas, o que con outros sistemas non podía lograrse nin sequera en moitas semanas.

[Fragmento de Epístola de Ignoto Cantu, de Guido d'Arezzo (1030-1032), recogido en CATTIN, Giulio. El medioevo I. Madrid: Turner, 1987, pp. 173-177]

- a. Que significa “pneuma”? Fai a túa definición tras ler os apuntes do tema con respecto á notación musical.
- b. Que sistema musical defende Guido neste texto? Explica coas túas propias palabras e busca algún referente na actualidade.

B. Autoavaliámos

CUESTIONARIO DE AUTOAVALIACIÓN TEMA 3

Selecciona a resposta ou respostas correctas en cada caso:

1. **A primeira partitura de música cristiá que se conserva é:**
 - a. Epitafio de Seikilos
 - b. Puer Natus Est Nobis
 - c. Himno de Oxirrinco
 - d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
2. **Os ritos dos primeiros cristiáns foron sinxelos, homoxéneos e discretos, celebrados en moitas ocasións secretamente nas catacumbas.**
 - a. Verdadeiro
 - b. Falso
 - c. Parcialmente verdadeiro
3. **Cando teñen os cristiáns suficiente liberdade para desenvolver ben os seus ritos sen medo a persecucións?**
 - a. No século I
 - b. No século III
 - c. No século IV
4. **Cales son as datas de implantación da liturxia hispánica ou mozárabe?**
 - a. Do século IV con Constantino ao século VIII con Carlomagno
 - b. Do século VI con Recaredo ao século XI co Concilio de Burgos
 - c. Do século VI cos suevos ao século VIII cos visigodos
 - d. Ningunha das respostas anteriores é correcta
5. **Que tipo de notación presentan os manuscritos musicais da liturxia hispánica?**
 - a. Notación adiaستمática
 - b. Notación diastemática
 - c. Notación alfabética grega
6. **Que relixioso implantou a máxima de “Ora et labora”, avogando polos rezos monacais diarios?**
 - a. San Agustín
 - b. San Bieito
 - c. Gregorio o Magno
 - d. Ningunha das respostas anteriores é correcta
7. **A quen se atribúe falsamente a creación do canto chan ou gregoriano?**
 - a. Gregorio o Magno
 - b. Carlomagno
 - c. San Bieito
8. **Cal dos seguintes personaxes foi crucial para a estandarización do canto gregoriano en Europa?**
 - a. San Bieito
 - b. Papa Gregorio o Magno
 - c. Carlomagno
 - d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
9. **Cales foron os mecanismos de difusión empregados para que se estendese o canto gregoriano?**
 - a. A copia e difusión dos libros eucolóxicos
 - b. A imposición papal mediante unha bula
 - c. A obrigación relixiosa de cantar este modelo

- d. Ningunha das anteriores respostas é correcta
- 10. En cal destes ritos se produce o milagre da transubstanciación?**
- Oficios
 - Misa
 - En ningún dos dous anteriores
- 11. A que rito pertencen as vésperas?**
- Misa
 - Oficios
- 12. En que parte da misa se canta o *Gradual*?**
- Rito de entrada
 - Liturxia da palabra
 - Liturxia do sacrificio
- 13. Sinala a resposta que só inclúa partes do propio da misa:**
- Introito e Agnus Dei*
 - Comuñón e Ofertorio*
 - Credo, Sanctus e Agnus Dei*
- 14. O *Aleluia* é unha parte do ordinario da misa:**
- Verdadeiro
 - Falso
- 15. As notacións musicais que non presentan ningunha liña de referencia melódica denomínanse:**
- Diastemáticas
 - Adiastemáticas
 - Neumáticas
 - Erráticas
- 16. Cal destes neumas implica un ascenso melódico de tres sons?**
- Porrectus
 - Climacus
 - Scandicus
- 17. Cal dos seguintes neumas ten unha soa nota?**
- Clivis
 - Virga
 - Pes
- 18. Que estilo interpretativo predomina nun *Aleluia*?**
- Silábico
 - Neumático
 - Melismático
- 19. Cal destas pezas emprega habitualmente estilo silábico?**
- Kyrie eleison*
 - Aleluia*
 - Credo*
- 20. O modo tetrardus ten como nota final o SOL, sendo a nota de recitado no auténtico un RE e no plagal un DO.**
- Verdadeiro
 - Falso
- 21. Un ámbito de RE a RE corresponde ao modo:**
- Protus auténtico
 - Tetrardus plagal
 - As dúas respostas son correctas
 - Tódalas respostas son incorrectas
- 22. Cal é o modo cun ethos contemplativo, interior e estático?**
- Protus plagal

- b. Deuterus plagal
- c. Tritus plagal
- d. Tetrardus plagal

23. Se engadimos un melisma longo a un *Introito*, estaríamos facendo :

- a. Tropo
- b. Secuencia
- c. Drama litúrxico

24. Que peza paralitúrxica nace de tropar un *Aleluia*?

- a. Tropo
- b. Secuencia
- c. Drama litúrxico

25. Que autor do século XI aportou moitas explicacións teóricas sobre a música, coma o nome das notas, o sistema hexacordal ou un método de notación musical quironómico?

- a. Aureliano de Reomé
- b. Odón de Cluny
- c. Guido de Arezzo
- d. Notker Balbulis

Podes acceder a este cuestionario a través da aula virtual.

C. Entregamos

ACTIVIDADE DE ENTREGA OBRIGATORIA TEMA 3 (15% da nota trimestral)

Partindo do exercicio proposto na ficha 4, elabora un comentario de audición completo sobre o Introito de Nadal “Puer Natus est Nobis”. Ten en conta os aspectos que se avaliarán nesta audición e procura completar ben toda a información en relación aos aspectos teóricos vistos nos apuntes do tema 3. A data límite de entrega será o **22 de novembro de 2021**.

Este exercicio será avaliado do 1 ao 10 seguindo os seguintes estándares. O seu valor relativo no trimestre será do 15% do mesmo, é dicir, 1'5 puntos; a non ser que se indique o contrario por razóns de forza maior (emerxencia sanitaria, cambio a ensinanzas mixtas, etc...):

Criterio de avaliación	Si, de forma completa	Si, na súa maioría	Si, parcialmente	Non, case nada	Non
1. Identifica os timbres que escoita (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
2. Identifica e define as texturas predominantes (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
3. Analiza de xeito completo o comportamento melódico da obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
4. Expón os principais trazos harmónicos de cada peza en relación á súa época de creación (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
5. Describe o ritmo empregado en cada obra, así como as súas peculiaridades (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
6. Describe a estrutura de cada peza conforme ao fragmento escoitado na proba auditiva (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
7. Identifica correctamente o xénero de cada obra e defínilo (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
8. Sitúa nunha cronoloxía concreta cada obra (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
9. Identifica e explica con corrección o estilo ao que pertence cada obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
10. Explica os principais trazos da produción do compositor e da época de cada obra (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0

11. Relaciona con coherencia cada audición co contexto no que se creou (10%)	1	0'75	0'5	0'2	0
12. Ofrece datos concretos sobre a historia da obra e/ou do seu xénero (5%)	0'5	0'35	0'2	0'1	0
TOTAL					

Preferencias de entrega: a través da aula virtual ata como máximo a data estipulada. No caso de exercicios feitos á man, de ser posible, prégase a súa entrega física na aula.

* Procura facer a entrega na data estipulada na aula presencial e/ou na aula virtual. Se se produce un retraso descóntase 0'2 décimas do valor relativo da actividade por día.

RESUMO CALENDARIO DE ENTREGAS/ PARCIAIS 1º TRIMESTRE

2021																											
L	M	M	X	V	S	D	L	M	M	X	V	S	D	L	M	M	X	V	S	D	L	M	M	X	V	S	D
SETEMBRO							OUTUBRO							NOVEMBRO							DECEMBRO						
		1	2	3	4	5					1	2	3	1	2	3	4	5	6	7			1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12	4	5	6	7	8	9	10	8	9	10	11	12	13	14	6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19	11	12	13	14	15	16	17	15	16	17	18	19	20	21	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	18	19	20	21	22	23	24	22	23	24	25	26	27	28	20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30				25	26	27	28	29	30	31	29	30						27	28	29	30	31		

- Avaliación inicial: semana do 27 de setembro ao 1 de outubro.
- Identificación da obra a traballar de elección libre ata o 15 de outubro.
- Actividade obrigatoria tema 1 (comentario de obra de libre elección): 29 de outubro.
- Parcial 1: aproximadamente 3-4 de novembro.
- Actividade obrigatoria tema 2 (dicionario grupal): 15 de novembro.
- Actividade obrigatoria tema 3 (comentario individual de gregoriano): 22 de novembro.
- Parcial 2: aproximadamente 30 de novembro/1 de decembro.

Axenda Historia da Música

4º GP

AXENDA TRIMESTRE I SETEMBRO-DECEMBRO 2021

HISTORIA DA MÚSICA
4º GP

PORCENTAXES DE NOTAS

- Asistencia produtiva e activa (10%)
- Tarefas individuais e colectivas (40%)
- Probas escritas/orais (50%)

Actividades a desenvolver

ACTIVIDADES (40%)

Actividade 1 (10 %): Traballo obrigatorio anual individual. Comentario de audición dunha obra de selección persoal. Data límite: 29 outubro 2021.

Actividade 2 (15%): Traballo grupal sobre o tema 2. Dicionario de instrumentos antigos. Data límite: 15 novembro 2021.

Actividade 3 (15%): Comentario individual de audición dunha obra do gregoriano (*Puer natus est*). Data límite: 22 novembro 2021.

POSIBLES PROBAS ESCRITAS (50 %)

Parcial 1: 3-4 novembro

Parcial 2: 30 novembro/1 decembro

DATAS ESPECIAIS	
Actividade 1	29/10
Parcial 1	3-4/11
Actividade 2	15/11
Actividade 3	22/11
Parcial 2	30/11 ou 1/12

Calendario escolar 2021-2022

2021

L	M	M	X	V	S	D
SETEMBRO						
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

2021

L	M	M	X	V	S	D
OUTUBRO						
			1	2	3	
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

2021

L	M	M	X	V	S	D
NOVEMBRO						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

2021

L	M	M	X	V	S	D
DECEMBRO						
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		